

Використання педагогічних ситуацій у самостійній роботі майбутніх фахівців фізичної культури

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка (м. Чернігів)

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема самостійної роботи студентів в умовах докорінної перебудови вищої школи є надзвичайно важливою як для теоретичного, так і практичного дослідження. Вважається, що підготовка вчителя фізичної культури для сучасної школи повинна виходити з потреб і вимог часу та закласти не тільки фундаментальні знання, але й навички студентів самостійно їх здобувати й поповнювати.

Практика свідчить, що вагомого покращення в підготовці фахівців фізичного виховання може бути досягнуто, зокрема, за рахунок самостійної роботи, активних форм і методів навчання. Саме самостійність, готовність до постійного пошуку сприяють вихованню в майбутніх учителів потреби та звички до самовдосконалення, становленню їхньої педагогічної майстерності.

Одна з причин, що стають на перешкоді ефективній самостійній роботі, – це, зокрема, недостатня забезпеченість педагогічних умов. Завданнями самостійної роботи студентів, зокрема, є формування навичок самостійної роботи з метою одержання та узагальнення знань, умінь і навичок; творче сприйняття й осмислення навчального матеріалу.

З огляду на сказане вище на підвищену увагу заслуговує проблема використання в самостійній роботі конкретних педагогічних ситуацій учителя фізичної культури.

Уважається, що педагогічна ситуація – це фрагмент професійної діяльності вчителя, який містить певні суперечності між тим, що вже сталося, і тим, що очікувалось отримати в ході навчально-виховного процесу. Ця суперечність (неузгодженість), яку потрібно терміново подолати, щоб не допустити зупинки або ж порушення ходу навчально-виховного процесу, являє собою «ядро» педагогічної ситуації.

Розв'язання студентами педагогічних ситуацій у ході навчально-виховного процесу на факультеті фізичного виховання спрямовується, насамперед, на формування запасу педагогічних дій, необхідних для ефективного виконання майбутньої фахової діяльності, усебічний розвиток пізнавальних можливостей майбутніх учителів фізичної культури, розвиток професійного мислення, формування їхньої творчої активності.

Основа педагогічної ситуації – навчально-виховна проблема, що лише тоді цілком виконує свої функції (як джерела творчого пошуку), коли її розв'язання будеться на основі діалектичної суперечності. Діалектичні протиріччя, що лежать в основі педагогічної ситуації, є насамперед інформаційно-пізнавальними. Хоча вони, безумовно, істинні, але, на перший погляд, мають протилежні судження, що потребують узгодження, пояснення.

Забезпечення дидактичного впливу в ході систематичного аналізу та розв'язання педагогічних ситуацій студентами в умовах фахової підготовки сприяє глибшому розумінню ними конкретної педагогічної проблеми. Розв'язання таких проблем допомагає студентам усвідомлювати особливості діяльності вчителя фізичної культури; навчає передбачати й попереджати виникнення небажаних ситуацій; озброює їх зразками та моделями вирішення типових ситуацій; дає змогу штучно створювати проблемні педагогічні ситуації для розв'язання професійних навчально-виховних завдань, що, у підсумку, уможлиблює значне підвищення рівня їхнього професійного мислення.

Питання самостійної роботи студентів знайшло своє відображення в роботах В. В. Луценка, В. І. Євдокимова, М. М. Солдатенка, В. І. Наумчука, І. М. Шимка та ін.

Науковці розглядають проблему самостійної роботи як із загальнопедагогічної точки зору, так і в контексті вивчення окремих навчальних дисциплін.

Завдання роботи – визначити шляхи та способи впровадження професійних ситуацій учителя фізичної культури під час самостійної підготовки майбутніх фахівців у процесі вивчення навчальної дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сучасні методичні рекомендації із самостійної роботи студентів носять, як правило, інформаційний характер.

Водночас студента потрібно орієнтувати на творчу діяльність у межах конкретного навчального предмета.

У нашому дослідженні створювалися педагогічні умови для активізації пізнавального процесу з дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання» та розвитку в студентів професійного мислення. При цьому ефективним засобом у самостійній роботі студентів під час вивчення цього предмета ми розглядали конкретні професійні ситуації вчителя фізичної культури. Доцільність використання професійних ситуацій в умовах самостійної роботи студентів ґрунтується на:

- відповідності меті й змісту фахової підготовки вчителя фізичної культури;
- можливості застосування набутих психолого-педагогічних знань;
- поглибленні та розширенні професійних знань і вмінь;
- можливості формування аналітичних умінь;
- ефекту активізації пізнавальної діяльності студентів;
- створенні умов для формування самостійності вибору способів дій.

Як свідчить практика, у діяльності вчителя фізичної культури професійні ситуації виникають трохи не щодня. Зміст і сюжет кожної конкретної ситуації має значні дидактичні та виховні можливості. Саме тому головна мета застосування професійних ситуацій у самостійній роботі студентів зводиться не до пошуку сенсаційного способу її розв'язання (хоча це теж важливо), а до розвитку вміння системно аналізувати навчально-виховну діяльність і конструктивно осмислювати педагогічні процеси та явища. Водночас використання ситуацій розширює коло знань про практичну діяльність педагога, дає можливість бачити внутрішні резерви вчительської професії.

У процесі розв'язання професійних ситуацій студенти вчаться аналізувати їх, установлювати причини їх виникнення, звертати увагу на зовнішні чинники, психічний і фізичний стан учня, пропонувати самостійні способи розв'язання цих ситуацій. Для підтвердження розглянемо це на прикладі педагогічної ситуації.

Ситуація. *Одним із важливих компонентів професійної діяльності вчителя фізичної культури вважається необхідність та вміння особисто показувати техніку виконання фізичних вправ. Але трапляється, що за станом здоров'я або за віком учитель не може показати окремі вправи, наприклад стійку на голові та руках, стрибок через коня тощо.*

На уроці у 8 класі вивчається перекид уперед. Пояснивши вправу, учитель звертається до «спортивного» учня Н. із проханням продемонструвати її. Після коротких роздумів школяр відмовляється показувати, сказавши, що на останньому тренуванні одержав травму. Учитель доброзичливо звертається до іншого учня, але хлопець відмовляється, мотивуючи тим, що не зовсім зрозумів пояснення й не хоче соромитися. Звертання ще до кількох школярів наїтовхнулися на таку ж відповідь.

Використання цієї ситуації в самостійній роботі студентів свідчить, що на семінарських заняттях, де передбачається поглиблене вивчення питання підготовки вчителя до уроку фізичної культури із застосуванням згаданої ситуації, ставляться відповідні запитання й, насамперед, таке, як «Як би Ви поступили на місці вчителя в такому випадку?»

Під час обговорення способів вирішення в умовах наведеної ситуації не обходиться без низки питань, що стосуються змісту цієї ситуації, як-от: «Які причини виникнення такої ситуації?», «Який стан ставлення дітей цього класу до вчителя, до уроків фізичної культури?», «Чи користується авторитетом учитель в учнів цього класу?», «Як попередити виникнення подібних ситуацій?» тощо.

Розмірковуючи над причинами згаданої ситуації, вчинків учнів, студенти поступово накопичують інформацію, яка приводить їх до переконання в тому, що ситуація виникла у зв'язку з недостатньою підготовкою вчителя до конкретного уроку з конкретними завданнями.

Педагог, зокрема, не звернув уваги на характер стосунків у цьому класі, не домовився заздалегідь із конкретним школярем стосовно його допомоги, не прогнозував імовірного розвитку подій і т. ін.

Участь студентів в аналізі згаданої педагогічної ситуації, у пошуку способів поведінки в умовах такої ситуації вчить студентів розуміти причини їх виникнення й, що не менш важливо, студенти навчаються попереджати настання подібних ситуацій. Наступна проста педагогічна ситуація розширює межі інформації про підготовку вчителя до уроку.

Учитель уперше прийшов на урок у 8 клас. І ось знайомство з учнями. Узявши класний журнал, педагог називає прізвище школяра й просить кожного з них зробити крок уперед. Клас відповів вибухом сміху. Учень, прізвище якого неправильно прочитано, не зрушив із місця. Діти голосно продовжували повторювати назване педагогом прізвище. Учитель, боячись повторити прізвище з помилкою, розгубився.

Як і в попередньому випадку, розв'язання ситуації супроводжується відповідними запитаннями.

У пошуку виходу із зазначеної ситуації студенти пропонують, зокрема, звернутися до учня з проханням назвати своє прізвище. Зі свого боку, педагогу пропонується вибачитися за неправильно прочитане прізвище тощо.

Аналізуючи ситуацію, студенти доходять висновку, що, як і в попередньому випадку, основна причина її виникнення полягає в недостатній підготовці вчителя до проведення уроку в цьому класі.

Водночас висловлюються думки стосовно того, що попередити подібну ситуацію можна, якщо взяти до уваги й познайомитись із прізвищами учнів ще до проведення уроку в цьому класі.

Отже, засвоєння конкретної теми підготовки педагога до уроку фізичної культури із застосування педагогічних ситуацій приводить студентів до переконання у важливості самої підготовки вчителя до уроку.

Ефективність самостійної роботи студентів залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Основна вимога до застосування професійних ситуацій полягає в тому, щоб ситуація своїм змістом відповідала конкретній навчальній темі.

Цілком зрозуміло, що для забезпечення ефективної самостійної роботи студентів потрібно познайомити їх з організаційно-методичним арсеналом.

Лекції з навчальної дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання» створюють базисне уявлення студентів про педагогічні ситуації, їх значення в професійній діяльності вчителя фізичної культури.

На семінарських заняттях навчальний процес спрямовано на поглиблене вивчення окремих тем, у ході яких здійснювалось ознайомлення, розв'язання та моделювання конкретних професійних ситуацій. На допомогу студентам запропоновано схему аналізу (алгоритм) педагогічних ситуацій, що забезпечує послідовність і зміст аналітичних дій.

На нашу думку, найбільші можливості для використання професійних ситуацій із названої навчальної дисципліни має тема: «Урок фізичної культури в школі». Після визначення завдання та видів контролю студентам пропонується виконати декілька варіантів самостійної роботи, а саме:

- згадати приклад з особистого життя або навести приклад із літератури, де б спостерігалось виникнення ситуації в діяльності вчителя фізичної культури та дії педагога для її вирішення;

- до їх уваги доводиться зміст ситуації й пропонується самостійно представити максимально можливу кількість способів її розв'язання;

- пропонується початок педагогічної ситуації. Наприклад, «На початку уроку вчитель повідомив, що планується гра в баскетбол...» Студент повинен самостійно продовжити роботу, створити ймовірну ситуацію на уроці, характерну для діяльності вчителя фізичної культури. Для виконання цього завдання кожен одержав схему складання педагогічної ситуації:

- тема педагогічної ситуації;
- місце, час, умови, обставини взаємодії учасників навчально-виховного процесу;
- психологічна атмосфера, фізіологічний стан учасників у діяльності (учня, класу, учителя);
- причини й мотиви, що спонукали до суперечності;
- дії учнів, учителя, що стали основою створення ситуації;
- сутність самого протиріччя;
- стан учасників в атмосфері ситуації;
- формування запитання, що впливає зі змісту ситуації та спрямоване на її вирішення.

Як варіант – створити декілька ситуацій. Ураховуючи вихідні дані, контроль за самостійною роботою здійснювався на семінарських заняттях, де кожен студент особисто доповідав про виконану роботу. Заохочувалася відповідь студента з навчальної теми, якщо він зумів використати логічну ситуацію.

Висновки. Організація самостійної роботи студентів із використанням професійних ситуацій поступово просувають студента шляхом усе більш обґрунтованого й поглибленого аналізу педагогічних явищ, удосконалюють навички самоаналізу, самооцінки, самоконтролю. Водночас розширюються професійний світогляд та професійне мислення. Пошук студентами особистих способів розв'язання ситуацій розвиває в них творчі здібності. Краще володіють аналізом і вирішенням педагогічних ситуацій студенти з високою успішністю навчання та ті, які мають досвід педагогічної роботи.

Перспективи подальших досліджень. До подальших напрямів розробки цієї проблеми відносимо накопичення індивідуального «банку» професійних ситуацій учителя фізичної культури.

Джерела та література

1. Євдокимов В. І. Організація самостійної роботи студентів з педагогіки : навч. посіб. / В. І. Євдокимов. – Х. : ХДПУ, 2000. – 160 с.
2. Луценко В. В. Формування педагогічного середовища, сприятливого для самостійної діяльності студентів // Збірник наукових праць ХДПУ. – 2000. – Вип. 12. – С. 5–13.
3. Наумчук В. І. Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.4 / В. І. Наумчук. – Тернопіль, 2002. – 20 с.
4. Солдатенко М. М. Самостійна пізнавальна діяльність у контексті Болонського процесу / М. М. Солдатенко // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 3–5.
5. Шимко І. М. Проблеми організації самостійної роботи у вищій школі / І. М. Шимко // Рідна школа. – 2005. – № 8. – С. 34–35.

Анотації

Підвищення уваги до самостійної роботи студентів – запорука покращення підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Основне завдання – вивчення можливостей і способів упровадження в процес самостійної підготовки педагогічних ситуацій. Доведено доцільність та ефективність запропонованого підходу до самостійної роботи студентів і, як наслідок, – покращення професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури. Основна вимога до застосування ситуацій полягає в тому, щоб ситуація своїм змістом узгоджувалась із конкретною навчальною темою. Важливе значення для забезпечення ефективної самостійної роботи надається організаційно-методичним рекомендаціям. У висновках відзначено дидактичний ефект використання педагогічних ситуацій у самостійній роботі студентів.

Ключові слова: самостійна робота, педагогічна ситуація, педагогічний контроль, системний аналіз.

Александр Емец. Использование педагогических ситуаций в самостоятельной работе будущих специалистов физической культуры. Повышение внимания к самостоятельной работе студентов является залогом улучшения подготовки будущих учителей физической культуры. Основным заданием выступает изучение возможностей и способов использования в процессе самостоятельной подготовки педагогических ситуаций. Доказана целесообразность и эффективность использованного подхода к самостоятельной работе студентов и, как следствие, – улучшение профессиональной компетентности будущих специалистов физической культуры. Основное требование к использованию ситуаций состоит в том, чтобы ситуация своим содержанием согласовывалась с конкретной учебной темой. Важное значение для обеспечения эффективной самостоятельной работы приобретают организационно-методические рекомендации. В выводах отмечается значительный дидактический эффект использования педагогических ситуаций в самостоятельной работе студентов.

Ключевые слова: самостоятельная работа, профессиональная ситуация, системный анализ, педагогический контроль.

Oleksandr Yemets. Use of Pedagogical Situations in Individual Work of Future Physical Education Specialists. The increased attention to individual students' work is the key of improving the training of future teachers of physical education. The main objective is to study possibilities and ways of introduction the pedagogical situations into the process of individual students' work. It is proved the expediency and efficiency of the proposed approach to individual students' work and, consequently, the improving of the professional competence of the future specialists of physical education. The main requirement for using such situations is the congruence with specific educational topic. The importance is given to organizational and methodical recommendations while providing the effective individual students' work. The conclusions signify a substantive didactic effect of using pedagogical situations in individual students' work.

Key words: individual work, professional situation, system analysis, pedagogical control.